

فهرست مطالب

سخن مترجم درباره چاپ دوم	سبزه
دو چاه مؤلف بر ترجمه فارسی	پانزده
سخن مترجم	نوزده
پیش‌گفتار	سی و یک
سپاس‌گزاری	سی و پنج
درآمد	۳
لب مولانا در آمریکا	۳
آیا پیش از این در قفسه‌ها برای «مولانا» جایی نیست؟	۱۰
اشعار مولانا جلال‌الدین	۱۳
نمونه استفاده از این کتاب	۱۴
پیشینه مولانا جلال‌الدین	۱۵
نام رومی	۱۶
مولانا جلال‌الدین مسلمان است	۱۷
مولانا جلال‌الدین سنی	۱۹
مولانا جلال‌الدین حنفی	۲۱
درس فقه	۲۴
اجرای احکام شریع و سوءاستفاده از آن	۲۷
جلال‌الدین صوفی	۳۰
مشایخ، پیران، انجمنهای اخوت و سلسله‌های طریقت	۳۶
آیا مولانا جلال‌الدین کبروی است؟	۴۰
صوفیان سنت‌شکن: اویسیه، خضر و قلندریه	۴۵
نگاه مولانا	۴۸
اسلام، شریع، روح	۴۹
بخش اول: پیران جلال‌الدین	۵۱
فصل ۱- بهاء‌الدین ولد سلطان علماء	۵۳
واقعه‌های زندگانی	۵۴

آفرین بر استاد شریف و دانشمند آقای فرانک لوئیس باد که همت بلند و شوق فراوان ظریفش رنج و زحمت تألیف و تدوین چنین کتاب مهم و سودمندی را بر او هموار ساخت.

این کتاب عصاره مطلوبی است از بیشتر آنچه در طول افزون بر هشتصد سال که منتهی به سال ۱۳۷۹ است، درباره حضرت مولانا جلال‌الدین محمد مولوی بلخی رومی نگاشته شده است. «هم از بخت فرخنده فرجام» این کتاب است که جناب حسن لاهوتی ترجمه فارسی آن را بر عهده گرفته است.

احمد مهدوی دامغانی

استاد دانشگاه هاروارد

مولوی و آثارش حقیقت مدام‌رویی در انتشاری است که با گذشت زمان در جهان ما گسترده‌تر می‌شود. فرانکلین لوئیس از نظرگاهی به مولوی نگریسته که توانسته است چشم‌انداز بسیار وسیع و روشنی را از این فراخوانی‌رویی در گسترش در معرض دید خوانندگان بگذارد؛ چشم‌اندازی زیبا و رنگارنگ که نه تنها برای غریبان و شرقیان، بلکه برای ما که همواره با مولوی مانوس بوده‌ایم، نیز دیدنی‌های بسیار دارد.

تقی پورنامداریان

استاد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

کتاب فرانکلین لوئیس جامع‌ترین پژوهشی است که تا به امروز درباره مقام بلند مولانا جلال‌الدین محمد بلخی به زبان انگلیسی انتشار یافته و منبعی است گیرناپذیر برای اهل تحقیق و عموم خوانندگان. این کتاب که بر اساس متون اولیه و ثانویه تألیف شده است، تصویری دقیق از محیط اجتماعی، تاریخی و مشرب و مسلک مولانا ارائه می‌دهد و از تأثیر تعالیم او بر دیگران سخن می‌گوید. مولانا، دیروز تا امروز، شرق تا غرب، شامل تحقیقی است انتقادی و پردامنه درباره برداشت غریبان امروز از سخن و اندیشه مولانا جلال‌الدین.

ویلیام چیتیک

استاد دانشگاه استونی‌بروک، نیویورک

کتاب مولانا، دیروز تا امروز، شرق تا غرب، یکی از ارزنده‌ترین آثاری است که در چند سال اخیر در حوزه مولوی‌شناسی به حلیه طبع آراسته شده است. دکتر فرانکلین لوئیس، استاد دانشگاه شیکاگو، ابعاد تازه‌ای از تحقیقات مولوی‌شناسی را در این کتاب ارزنده مطرح می‌کند و استاد لاهوتی، یکی از میزترین مترجمان معاصر، با ترجمه دقیق و زیبای خود از این کتاب، رایحه دل‌انگیز افکار مولانا را به مشام جان خوانندگان فارسی‌زبان می‌رساند.

مهدی امین رضوی

استاد دانشگاه مری واشنگتن

منابع تحقیقی و تحقیق درباره زندگی بهاء‌الدین.....	۵۵
پدر و مادر بهاء‌الدین.....	۵۶
زنان و فرزندان بهاء‌الدین.....	۵۸
شغل و مرتبه بهاء‌الدین ولد در زندگی.....	۶۰
وختش.....	۶۱
پیشه بهاء‌الدین.....	۶۳
خراب سلطان علماء.....	۶۸
آوارگی خانواده ولد.....	۷۱
فخر رازی.....	۷۳
خوارزمشاه.....	۷۷
انگیزه‌های دیگر.....	۷۸
پورش مغول؟.....	۸۱
از خراسان تا قونیه.....	۸۲
دیدار عارفانه با عطار.....	۸۲
در بغداد.....	۸۴
سفر مکه، واقعه‌ای محتمل.....	۸۶
بهاء‌الدین در آق‌شهر.....	۹۰
جلال‌الدین تشکیل خانواده می‌دهد.....	۹۲
قونیه: سلطان علماء با سلطان سلجوقیان دیدار می‌کند.....	۹۲
شجره‌نامه خانواده ولد.....	۹۳
حامی پارسا.....	۹۶
علاء‌الدین و حدود ملک روحانی.....	۱۰۱
درگذشت بهاء‌الدین.....	۱۰۵
زندگی روحانی بهاء‌الدین ولد.....	۱۰۶
معارف بهاء‌الدین.....	۱۰۸
تعالیم بهاء‌الدین.....	۱۱۱
تمایل به شعر و شاعری.....	۱۱۲
گسستن از تعلقات.....	۱۱۲
پارسی و پرستش.....	۱۱۳
زندگی خانوادگی و فرزندان.....	۱۱۵
علم.....	۱۱۵
اختیار.....	۱۱۵
هستی‌شناسی عارفانه.....	۱۱۶
بهاء‌الدین افسانه‌ای.....	۱۱۸
مولانا جلال‌الدین بر مستند می‌نشیند.....	۱۲۰
فصل ۲ - سید برهان‌الدین محقق ترمذی.....	۱۲۵
نوشته‌های برهان.....	۱۲۶
تعالیم برهان‌الدین.....	۱۲۸
تأثیر برهان‌الدین بر شعر مولانا.....	۱۳۴
برهان‌الدین و مکتب تصوف.....	۱۳۵
المسائه برهان‌الدین.....	۱۳۷
گزارش سهسالار.....	۱۳۹
گزارش افلاکی.....	۱۴۰
مولانا جلال‌الدین در شام.....	۱۴۲

اعتبار منابع ما در خصوص اقامت مولانا در سوریه.....	۱۴۷
برهان‌الدین خرقة به مولانا می‌سپارد.....	۱۴۹
درگذشت برهان.....	۱۵۴
فصل ۳ - مولانا جلال‌الدین به تنها.....	۱۵۷
زندگی خانوادگی.....	۱۶۰
کار و مقام مولانا در قونیه پیش از آمدن شمس.....	۱۶۲
مولانای مروج دین.....	۱۶۹
یکی از مواعظ مولانا.....	۱۶۹
فصل ۴ - شمس‌الدین تبریز.....	۱۷۷
تبریز، نخستین خانه شمس.....	۱۸۲
اوضاع سیاسی آذربایجان.....	۱۸۲
تصوف در تبریز.....	۱۸۳
طلوع شمس.....	۱۸۳
درس دین خواندن.....	۱۸۶
تحصیلات شمس تبریز.....	۱۸۸
آموزگاران عارف شمس.....	۱۹۰
سیر شمس بر جانب غرب.....	۱۹۲
ملاقات‌های شمس.....	۱۹۳
اوحدالدین کرمانی.....	۱۹۴
مطلوب شمس.....	۱۹۹
شمس در آسمان قونیه.....	۲۰۲
نورافشانی شمس بر مولانا.....	۲۰۴
دیدار عارفانه: عشق از اولین نگاه.....	۲۰۵
دیدار پیش از نخستین دیدار.....	۲۱۰
بیزند شمس و مولانا.....	۲۱۳
وصف آفتاب: شمس از نگاه مولانا.....	۲۱۴
رقص زیر آسمان فیروزه، سایه شمس.....	۲۱۹
مولانا در سماع، انقلاب حال و غزل گفتن.....	۲۲۶
طهبت شمس.....	۲۲۸
داستان از زبان سلطان ولد.....	۲۳۱
داستان غیبت شمس از زبان سهسالار و افلاکی.....	۲۳۱
قونیه باز از شمس گرمی می‌پذیرد.....	۲۳۳
فراق: پادش مریدی.....	۲۳۷
خدا نگه‌دار.....	۲۳۹
غروب شمس.....	۲۴۲
مهم‌ترین قتل.....	۲۴۲
نه سلاح، نه جسد، نه قتل.....	۲۴۴
تشریح افسانه قتل.....	۲۴۷
مولانا در جست‌وجوی شمس.....	۲۵۲
نسبمی از تبریز؟.....	۲۵۵
شب ماتم دل.....	۲۵۸
آرامگاه آفتاب.....	۲۵۹
برخی از تعالیم شمس.....	۲۶۰
.....	۲۶۳

۳۹۴	نسخه‌های چاپی دیوان مولانا
۳۹۸	رباعیات
۳۹۹	مثنوی معنوی
۴۰۱	تصحیح انتقادی مثنوی
۴۰۷	بایش و چرخ زدن: سماع کردن
۴۱۲	شعر گفتن، شیوه دیگر موعظه و عبادت
۴۱۳	ماحصل شاعری مولانا
۴۱۵	شعرهای چندزبانی
۴۱۸	اسانه‌ها و کژفهیهای نو
۴۱۸	عمر مولانا
۴۲۲	مولانا و میل جنسی
۴۲۸	تمثیل باده در اشعار مولانا
۴۳۳	فصل ۸- اشعار
۴۳۳	شعر فارسی
۴۳۵	بیمامس مولانا
۴۳۷	ارزان غزلیات
۴۴۰	لاله و رویف
۴۴۳	بیماه شعر
۴۸۷	فصل ۹- معارف مولانا
۴۸۸	مسئله صورت و معنی
۴۹۶	علل و جان
۵۰۱	بیش معنوی
۵۰۲	معنی و باطن
۵۰۵	آداب ظاهری
۵۰۶	قرآن و انبیا، راهنمای ما
۵۰۶	اولیا، مشایخ و مریدان
۵۰۷	فلسف
۵۰۹	چهر، اختیار، تقدیر و قضای الهی
۵۱۴	وحدت وجود
۵۱۷	استکمال و تعالی روح
۵۱۸	بهر بیش از آنکه بگیری
۵۱۹	اهمیت قرآن
۵۲۱	بخش چهارم: مولانا و مولویان در جهان اسلام
۵۲۳	فصل ۱۰- سلسله مولویان
۵۲۸	زبارنگاه قزلبه
۵۳۴	سالنمار مولویان پس از مولانا
۵۳۶	سازمان سلسله مولوی
۵۳۶	نخستین نسل باران و مریدان درگاه مولانا
۵۳۹	چهلپها نخستین نسلا
۵۳۹	اولو عارف چلبی (۷۱۹-۷۱۰)
۵۴۱	عارف چلبی و خلق و خویش

بخش دوم: فرزندان مولانا و اخیان

۲۶۷	
۲۶۹	فصل ۵- از شمس تا پسر
۲۶۹	جاننشینان شمس
۲۶۹	صلاح الدین زرکوب: زرگر روح
۲۸۱	دوره حُسام‌الدین: شمشیر بزان دین
۲۸۶	سرودن مثنوی معنوی
۲۹۱	مرگ جلال دین، مولانا جلال‌الدین بلخی
۲۹۴	خلافت
۲۹۴	حسام‌الدین از چشم مولانا و سلطان ولد
۲۹۸	رواست حسام‌الدین پس از مولانا
۲۹۹	سالهای فقرت
۳۰۱	سلطان ولد، بهاء‌الدین محمد، فرزند و خلیفه مولانا
۳۰۳	سلطان ولد در راه اتمام کمالات معنوی
۳۰۶	انتشار پیام: سلطان ولد سلسله مولویان را سازمان می دهد
۳۰۷	مرتبه سلطان ولد در میان جاننشینان مولانا
۳۰۹	فوت سلطان ولد
۳۱۰	آثار سلطان ولد
۳۱۷	فصل ۶- مولانا در پرده حکایات
۳۱۸	فریدون بن احمد سهسالار
۳۲۷	شمس‌الدین احمد افلاکی
۳۳۲	بهاء‌الدین در آیین روایات
۳۳۸	خاندان ولد از بغداد تا قزلبه به روایت افلاکی
۳۴۰	گرامات مولانا از زبان افلاکی
۳۴۲	نیم‌تاج مناقب
۳۴۲	نقحات‌الانس عبدالرحمن جامی
۳۴۷	تذکره‌الشعراى دولتشاه
۳۵۳	بخش سوم: متون و معارف
۳۵۵	فصل ۷- درباره شرح حال مولانا
۳۵۷	نگاهی دیگر بر زندگانی مولانا
۳۶۱	جدول زمان‌بندی رویدادهای خاندان ولد تا درگذشت مولانا
۳۶۳	روابط مولانا با حکومت سلجوقیان
۳۷۳	رابطه مولانا با مردم
۳۷۴	منظران بانفوذ شهر مولانا
۳۷۷	مأخذ داستانهای مولانا
۳۸۳	آثار مولانا
۳۸۴	فیه مافیة
۳۸۴	«مجالس شنبه»
۳۸۶	لامها
۳۸۷	المعار مولانا و نحوه انتقال آنها به ما
۳۸۸	دنیای نسخ خطی و سرگذشت دیوان شمس

۶۴۴	مولانا، مکتب مدارا و مطالعات تطبیقی ادبیان.....
۶۴۹	تصوف و روان‌شناسی: مولانا افلاطون روان‌شناسان.....
۶۵۱	طریقت بیگانه با شریعت: اقبال به مولانا.....
۶۶۴	مولویان روزگار ما.....
۶۷۰	رونق بازار تصوف.....
۶۷۷	فصل ۱۳ - تاریخ مولانا پژوهی .....
۶۸۰	اسطه‌های چایی و مولانا پژوهی.....
۶۸۲	رنولد البین نیکلسون.....
۶۸۵	آرتور جان آبری.....
۶۸۹	اروهش درباره فلسفه مولانا.....
۶۹۳	آنه‌ماری شیمیل.....
۶۹۶	مولانا در تحقیقات آلمانی زبان.....
۶۹۸	مولانا در تحقیقات فرانسوی زبان.....
۷۰۵	ملای روم در روم.....
۷۰۶	مولوی پژوهی در ترکیه.....
۷۰۷	زبان ترکی و غرور ملی.....
۷۱۳	دانشمندان بزرگوار.....
۷۱۴	عبدالباقی کلینتارلی.....
۷۱۶	مولانا پژوهی به زبان عربی.....
۷۱۷	مولوی پژوهی به زبان فارسی.....
۷۱۸	بدیع الزمان فروزانفر.....
۷۲۱	فرهنگ‌نامه‌های مولانا.....
۷۲۲	عبدالحسین زرین‌کوب.....
۷۲۴	محمد علی موحّد.....
۷۲۵	محمد استعلامی.....
۷۲۵	انکار دینی مولانا.....
۷۲۶	اروهش در سخنوری مولانا.....
۷۳۱	السیاق عالمان: قدردانی از مولانا.....
۷۳۳	فصل ۱۴ - ترجمه‌ها، انتقالات، بازنویسی‌ها، روایتها و تقلیدها .....
۷۳۳	در آغاز.....
۷۳۵	مولانا به زبان فرانسه.....
۷۳۶	مولانا به زبان آلمانی.....
۷۴۲	مولانا در جهان انگلیسی زبان.....
۷۴۲	قون نوزدهم.....
۷۴۹	گلچینهای ادبی.....
۷۵۵	مولانا در قرن بیستم.....
۷۶۰	مولانا در آثار شاعران.....
۷۶۰	جمن، ای، فلیکر.....
۷۶۲	کولین گاربت.....
۷۶۴	ناظم حکمت.....
۷۶۵	رابرت دالتن.....
۷۶۷	دانیل آبیوت.....
۷۷۰	رابرت بلائی.....

۵۴۳	دیدار عارف با امیران.....
۵۴۵	رابطه اولوعارف با مولوی‌خانه‌ها و دیگر صوفیان.....
۵۴۷	درگذشت اولوعارف چلبی.....
۵۴۷	شمس‌الدین امیرعابد چلبی.....
۵۵۱	پس از عابد چلبی.....
۵۵۲	تاریخ اخیر مولویان.....
۵۵۲	منابع.....
۵۵۴	تأثیر تشیع بر مولویان.....
۵۵۷	اعتقاد مولویان به مولانا.....
۵۵۸	چلبیان در قرنهای دهم و یازدهم.....
۵۶۱	مولویان در قرون دوازدهم و سیزدهم / هجدهم و نوزدهم.....
۵۶۵	اشاعه مولویه و ارتباط آن با طریقتهای دیگر.....
۵۷۱	مولوی‌خانه‌ها.....
۵۷۵	آیینهای مولویان.....
۵۷۶	سماع.....
۵۸۲	آغاز سلوک.....
۵۸۳	بازداشتن جمهوری و بازآمدن مولوی.....
۵۸۷	فصل ۱۱ - مولانا در جهان اسلام .....
۵۸۸	مولانا در ادبیات.....
۵۸۸	ایران و هند.....
۵۹۲	سرزمینهای عثمانی.....
۵۹۸	تاریخ شروح مثنوی.....
۵۹۸	شروح دوره میانه و پیش از عصر نو.....
۶۰۴	شرح مثنوی در قرن بیستم.....
۶۰۴	شروح محققانه جدید.....
۶۰۶	منتخبات.....
۶۰۶	مولانا در ادبیات و افکار مسلمانان امروز.....
۶۰۸	محمد اقبال.....
۶۱۱	پاکستان.....
۶۱۲	هند.....
۶۱۴	جهان عرب.....
۶۱۵	افغانستان.....
۶۱۶	مولانا مفسر آزادی بشر در ایران انقلابی.....
۶۱۷	متفکران و علمای ایرانی.....
۶۲۰	مولانا و خلاقینهای ادبی.....
۶۲۲	عبدالکریم سروش.....
۶۲۴	مولانا پیوند دوستی؟.....

بخش پنجم: مولانا در غرب، مولانا در کشورهای دیگر دنیا

۶۲۷	.....
۶۲۹	فصل ۱۲ - آغاز آشنایی غرب با مولانا .....
۶۲۹	نابیر مولویان بر ذهن غربیان.....
۶۴۰	مولانا و الهیون غرب در قرن نوزدهم.....
۶۴۰	برگ بدعت‌آور وحدت وجودی با پادزهر افکار ایتوری؟.....

صادق‌ترین عاشقان عالم دانش و معرفت، خاصه مولانا جلال‌الدین بلخی و مولانا شمس‌الدین تبریزی است و کمتر کتابی را می‌توان نام برد که در ایران دربارهٔ این دو عارف بلندآوازه نوشته شده باشد و او به دقت تمام آن را نخوانده باشد. بی‌اغراق می‌توان گفت که بیش از نیمی از نیروی بینایی خود را بر سر این سودا نهاده است. این ایرانی پاک‌نهاد چاپ اول کتاب حاضر را با دقت و حوصله بسیار از آغاز تا انجام خوانند و انواع غلطها و اشتباههای آن را با ذکر جزئیات هریک، طی چندین ماه برای من فرستاد و بنده هم شاگردوار آنها را در متن کتاب اعمال کردم. به این سبب از دوست وارسته و دانشمند نکته‌سنج جناب آقای علی فرح‌پور سپاس‌گزارم و دعا می‌گویم که خداوند او و همسر باوفایش را تندرستی تمام بخشد و دلشان را شاد گرداند. نکتهٔ دیگر دربارهٔ دکتر فرانکلین لوئیس نویسندهٔ دانشمند این کتاب است. دکتر لوئیس انسانی است بزرگوار، راست‌گزار، درست‌گفتار و امین به معنای تمام کلمه. شیوهٔ بیان نظر، استفادهٔ بجا از مآخذ و گذشته از همهٔ اینها، امانت‌داری در ترجمهٔ اشعار مولانا که امیلوارم روزی امکان انتشار آنها را پیدا کنم، نشان می‌دهد که او در کار پژوهشگری، خود را مقید به رعایت موازین علمی و پای‌بند به اصول اخلاقی و شرافت انسانی می‌داند. دکتر لوئیس به ایران و فرهنگ ایران‌زمین عشق می‌ورزد و نه تنها در حوزهٔ الهیات و ادبیات کلاسیک بلکه در زمینهٔ ادبیات امروز و حتی سینمای ایران نیز در آمریکا به پژوهش و تدریس مشغول است. بسیاری از آثار داستانی‌نویسان امروز ایران را به زبان انگلیسی ترجمه کرده و آخرین اثری که از او منتشر شده ترجمهٔ همراه با حواشی کتاب مقامات عارف بزرگ شیخ احمد جام معروف به ژنده‌پیل است.^۱ بنابراین، دامنهٔ پژوهشهای ایران‌شناسی دکتر فرانکلین لوئیس میدانی بسیار فراخ، دست‌کم از مولانا جلال‌الدین بلخی تا نویسندگان و سرایندگان امروز ایران را دربر می‌گیرد. این تلاشهای عالمانه نشان می‌دهد که او در راه معرفی فرهنگ ما ایرانیان به جامعهٔ دانشگاهی و غیردانشگاهی غرب، با قدم صدق گام برمی‌دارد و این خصلت انسانی او در وادی پژوهشگری به‌راستی ستودنی است - خواه کسی به او دکترای افتخاری بدهد یا ندهد. اجازه فرمایید همین‌جا اضافه کنم که دکتر فرانکلین لوئیس از دانشگاه اموری آتلانتا به دانشگاه شیکاگو رفته، با مرتبهٔ دانشیاری، در بخش زبانها و تمدنهای خاورمیانه آن دانشگاه بر کرسی استاد خود، دکتر حشمت مؤید که بازنشسته شده، تکیه زده، و در آنجا به خدمات آموزشی و پژوهشی خود در زمینهٔ ایران‌شناسی مشغول است.

پیش از آنکه سخن خود را به پایان برم، علاقه‌مندم از دوست فرهیخته جناب آقای غلامرضا خاکی سپاس‌گزاری کنم. این نویسندهٔ توانا که یکی از عاشقان بی‌ریای مولانای بزرگ است، مجموعهٔ عکسهای زیبایی را که در سفر قزvine از زاویه نگاه معرفت‌جوی خود برداشته بود در اختیار ناشر این کتاب قرار داد تا برخی از آنها را انتخاب کند و کتاب را به آن بیاراید.^۲

از آقای محمد منبت‌کاران مدیر محترم نشر نامک نیز سپاس‌گزاری می‌کنم که هزینهٔ ناشی از تعویض فیلم و زینک صفحات بسیار را بر خود هموار کرد تا چاپ دوم این کتاب شایسته‌تر از چاپ اول آن به دست یاران مولانا برسد و با این رفتار نیک نشان داد که اصول انسانی عالم نشر یعنی تقدیم کتاب بی‌عیب و نقص به خوانندگان را بر کسب «درامد معده» ترجیح می‌دهد.

حسن لاهوتی

اول تیرماه هزار و سیصد و هشتاد و پنج - مشهد مقدس

1. Heshmat Moayyad and Franklin Lewis, *The Colossal Elephant and His Spiritual Feats*, Translated from Persian with Annotations, USA, 2004.

۲. جناب آقای خاکی سفرنامهٔ قزvine خود را منتشر کرده است. این سفرنامه بیشتر از این جهت ارزشمند است که مشاهدات عارفانهٔ نویسنده را با استفاده از تعالیم مولانا جلال‌الدین به زبانی لطیف و قلمی شیرین بیان می‌کند. غلامرضا خاکی، سمت خیال دوست، سفرنامهٔ قزvine، بازتاب، تهران، ۱۳۸۲.

دیباجة مؤلف بر ترجمهٔ فارسی

مخوشبخت نویسنده‌ای که کتابش به زبانی دیگر برگردانده شود؛ زیرا اثر نویسنده از این راه به یک جهان دیگری، یا حداقل به یک فرهنگ دیگری، معرفی می‌شود و خوانندگان بیشتری را با نتیجهٔ پژوهشهای آن نویسنده آشنا می‌سازد. در عین حال - اگر مترجم با نویسنده در کار ترجمه مشورت کند - نویسنده هم فرصتی برای تصحیح و تجدیدنظر در جزئیات کتاب خود به دست می‌آورد. آن‌وقت این نویسنده اگر توجه مترجمی زیردست و پخته و دقیق آشنا با موضوع کتاب خود را جلب کرده باشد، بی‌نهایت سعادتمند است، و با ربانی تازه برای خوانندگان جدید به گفت‌وگو درمی‌آید.

همچنین بود بخت بیدار نویسندهٔ این سطور با این ترجمه‌ای که به قلم آقای حسن لاهوتی صورت گرفت. آقای لاهوتی به کار ترجمه پرداخته بود و بعد از اتمام چند فصل کتاب، با من از طریق رایپیک (ایمیل) تماس گرفت و چند سؤال مربوط به متن و کار ترجمه را در میان گذاشت. نزدیک به سه سال بدین وسیله با هم مکاتبه کردیم و پرسش و پاسخ رده و بدل کردیم. البته جناب آقای لاهوتی همهٔ زحمات ترجمه را خود بر عهده داشتند (از این چند سطری به زبان فارسی که به عنوان پیش‌گفتار نوشته‌ام، معلوم می‌شود که قلم من از ترجمهٔ روشن و شیرین کتاب به فارسی امروزی عاجز است)، اما فصلی چند از متن را با متن اصل مقابله کردم و در برگرداندن برخی از فقره‌های دشوار (معمولاً به خاطر اینکه شامل اطلاعات خاص فرهنگ روز آمریکا بود و فقط کسی که در این سرزمین به سر می‌برد آنها را می‌داند) با هم همکاری کردیم. با وجود اینکه ترجمهٔ دیگری از این کتاب - که من از آن آگاه نبودم - پارسال در ایران بیرون آمد، آقای لاهوتی ترجمهٔ خود را با دقت و زحمت قلم‌فرسا (با شایده در این عصر که نوشته‌ها با رایانه نگاشته می‌شود، بهتر است بگوییم انگشت و

۷۷۴	کالمین بارکس
۷۸۳	واژه «ترجمه» را چگونه به زبانی دیگر تعریف می‌کنید؟
۷۸۷	جاشکا کیشلر
۷۸۸	جانانان استار
۷۹۰	شهرام شیورا
۷۹۲	چیمز گران
۷۹۴	برگردانهای اصل نما
۷۹۵	دینک چوپرا
۷۹۷	در بی اصالت
۸۰۰	کبیر و گمیل هلمینسکی
۸۰۲	نادر خلیلی
۸۰۵	نویید ازگین
۸۰۹	مولانای امروز و فردا
۸۰۹	مولانا خداوند الهام
۸۰۹	سخنوران شیفته مولانا
۸۱۲	کتابهای کودکان
۸۱۳	مولانا در کشورهای دیگر دنیا
۸۱۹	فصل ۱۵ - مولانا بر صفحه چندین رسانه
۸۲۰	مولانا، مایه ترانه: از غزلهایش در غرب ترانه ساختند
۸۲۶	بچرخیم، بچرخیم و بیاییم: مولانا در نمایش باله، رقص و اپرای امروز
۸۴۹	موسیقی مولویان
۸۳۵	نوار اشعار انگلیسی مولانا
۸۳۸	مولانای حقیقی و اصلی
۸۳۸	شعرخوانی به زبان فارسی
۸۴۸	مولانا در نوار ویدئو
۸۵۰	سایت رومی: مولانا در اینترنت
۸۵۴	درویشان نظاره‌گر: مولوی و مولویان در تابلو نقاشی
۸۵۹	خاتمه: حاصل ترجمه
۸۶۳	نقشه‌ها و تصاویر
۸۷۵	یادداشت‌های مؤلف
۸۹۵	یادداشت‌های مترجم
۹۴۹	منابع، ارجاعات و اختصارات
۹۴۹	فهرست منابعی که مکرر از آنها مطلب نقل شده است
۹۴۹	الف: فارسی و عربی
۹۵۶	ب: زبانهای اروپایی
۹۵۹	نمایه آیات و احادیث
۹۶۳	فهرست اشعار
۹۷۱	نمایه نامها و موضوعات

سخن مترجم درباره چاپ دوم

واقعه‌های ناخوش روزگار گاهی رویدادهای خوش در پی دارد، گاهی هم ندارد. یکی از آن ناخوشهای نوبه‌کننده روزگار ما که رویدادی خوش در پی ندارد، رواج بازار کتابهای کوچک‌بازاری بی‌محتواست که با کمال تأسف شمار خوانندگانش چندصد برابر خوانندگان کتابهای پژوهشی و دانشگاهی است. ناگفته نماند که این اتفاق خاص کشور ما نیست. مثلاً در آمریکا با وجود آن‌همه دانشگاه و مراکز کوچک و بزرگ پژوهشی، شعرهای متوسط و کوچک‌بازاری آقای کلمن بارکس که آنها را به نام «رومی» منتشر می‌سازد و به‌گراف مدعی است که ترجمه مطابق با اصل سخنان مولانای ما به زبان محاوره‌ای مردم آمریکاست، در میان عامه اهالی آن قاره بی‌در و پیکر مشتریان پرویاقرص دارد و افاضات عامه‌پسند او که در قالب شعر آزاد و به صورت جزوه‌هایی صلبی - شاید هم هشتاد برگی یا صد و ده‌بیست برگی - انتشار می‌یابد چنان آوارهای پیدا کرده که حتی اهالی ادب‌شناس بزرگترین دانشگاه ایران را هم تحت تأثیر قرار داده است. سراینده آمریکایی این اشعار متوسط در صبح روز ۲۷ اردیبهشت ۱۳۸۵، طی مراسمی که در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران برگزار شد بر مولانادوستان ایرانی منت نهاد و دکتری افتخاری دانشگاه تهران را در رشته ادبیات فارسی دریافت داشت، اما در همه جا به زبان رسا اعلام کرد که فارسی نمی‌داند و با عالم عرفان ایران و اسلام آشنا نیست، بلکه «روش قلبی» را از عارفی سریلاکایی به نام «باوا محیی‌الدین» آموخته است. لابد استادان دانشمند و ادب‌سنج گروه ادبیات فارسی دانشگاه تهران شعرهای آمریکایی آقای بارکس را جزو آثار ارزنده و بی‌همتای پژوهشی جهان در زمینه مولاناپژوهی و ادب فارسی ارزیابی کرده‌اند که به ایشان دکتری افتخاری فارسی تقدیم داشته‌اند! در همین کتاب مولانا، دیروز تا امروز، شرق تا غرب که اکنون پیش روی شماست، خواهید خواند که شعرهای رومی آقای بارکس تاکنون به هیچ‌یک از مراکز دانشگاهی و پژوهشی آمریکا راه نیافته است و دارای اعتبار علمی نیست. باکمال تأسف، این رویداد در شمار آن واقعه‌های ناخوش است که برای مولانا جلال‌الدین و شمس تبریزی و دوستداران ایرانی آنها مایه مسرت خاطر نیست، مگر خلافتش ثابت شود.

اما از اتفاقات خوش بگویم که گاهی در پی اتفاقات ناخوش اسباب دلگرمی آدمی را فراهم می‌سازد. چاپ دوم کتابی مثل مولانا، دیروز تا امروز، شرق تا غرب، در ایران ما که بهترین آثار پژوهشی خاصه در زمینه‌های ادبی و فلسفی و عرفانی، امروزه، با شمارگان پانصد تا هزار نسخه انتشار می‌یابد، هم شگفت‌آور است و هم امیدبخش و البته، یکی از آثار خوشی است که در پی فروش دوهزار نسخه چاپ اول آن دل‌مرا گرم می‌دارد تا باور کنیم که خوانندگان آثار پژوهشی بیش از دوهزار نفر است. خبر خوش دیگرش این است که چاپ دوم این کتاب پیراسته‌تر از چاپ اول آن عرضه می‌شود. نباید این تجربه را از یاد ببریم که متأسفانه به‌ترین چاپ هر کتابی، در ایران ما، چاپ اول آن نیست. مثلاً ناشر محترم و ویراستار دانشمند و مترجم جانان کف همین کتاب، هر سه نفر - افزون بر نمونه‌خوانان دقیق چاپخانه - نمونه‌های چاپی آن را به دقت موردللد و غلط‌گیری کردند. با این وصف باز هم چاپ اول کتاب ما بی‌غلط از کار درنیامد. مترجم این قطاری که بنده باشم، گناه همه این لغزشهای چاپی و غیرچاپی را بر گردن می‌گیرم و از این جهت سخت احساس شرمندگی می‌کنم. اکنون که چاپ دوم این کتاب تقدیم مولوی‌پژوهان و مولانادوستان سخن‌شناس ایرانی می‌شود آن اتفاق خوش افتاده است: خوشحالم که فرصت رفع غلطهای چاپ اول به همت مردانه جناب آقای علی فرح‌پور میسر گشت.

از فرح‌پور بگویم. این مرد شریف که در کنج کتابخانه‌اش در شهر جدید سهند بی‌سرصدانشته، از

کالیفرنیا به یادگیری زبان فارسی پرداختم، کم‌کم با اصل زبان مولانا انس گرفتم. از آن زمان به بعد شعر مولانا به زبان فارسی در کتابها و نوارها (چه آواز و چه دکلمه) در مراحل مختلف زندگی همراه من بوده است. اما فقط پس از اتمام پایان‌نامه دکتری خود در دانشگاه شیکاگو در سال ۱۹۹۵ تصمیم به تألیف کتاب حاضر گرفتم. رساله‌ام در مورد حکیم سنایی و شکل‌گیری غزل فارسی، به عنوان یک قالب خاص ادبی، جایزه برده بود، ولیکن با این حال ناشران دانشگاهی در آمریکا هیچ رغبتی به چاپ پژوهشی در زمینه ادبیات فارسی قدیم نداشتند — گویا بازار تحقیقات علمی در مورد شعر کلاسیک ایران به قدری بی‌روح بود که حاضر نبودند هزینه چاپ را قبول کنند. اما به خاطر محبوبیت ترجمه و ترجمه‌مانند اشعار مولانا به انگلیسی، فکر کردم کتابی در مورد مولانا می‌تواند ارائه شود که هم مورد استفاده پژوهشگران جدی و حرفه‌ای ادبیات و عرفان ایرانی باشد، و هم توجه‌آنجایی را که از راه ترجمه به شعر و اندیشه مولانا علاقه‌مند شده‌اند جلب کند.

نمی‌دانم که این کتاب تا چه اندازه به کار مولوی‌شناسان در ایران کمک خواهد کرد، ولی امید دارم که بی‌فایده نباشد. در هر صورت مطمئن هستم که همکاری بین نویسندگان و برگردانندگان کتابهای فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی ثمربخش خواهد بود. این روش همکاری و مشورت بین مؤلف و مترجم طبیعتاً به کیفیت خود ترجمه می‌افزاید. علاوه بر این، شاید چنین همکاری‌ای بتواند دانش و دیدگاه مشترکی پدید آورد و اثر عمیق‌تری بر هر دو گفتن‌مان علمی (یعنی گفتن‌مان علمی به زبان انگلیسی و گفتن‌مان علمی به زبان فارسی) بگذارد. عاقبت کار شاید به محرمی و همدلی بیانجامد. به قول مثنوی معنوی:

همزبانی خویشی و پیوندی است   مرد با نامحرمان چون بندی است
پس زبان محرمی خود دیگر است   همدلی از همزبانی بهتر است
غیر نطق و غیر ایما و سجع   صد هزاران ترجمه خیزد ز دل

مشورت در برگرداندن متون می‌تواند روزنه‌ای دیگر به هر دو فرهنگ و جامعه، ایران و آمریکا، باز کند. خیال می‌کنم که مولانا جلال‌الدین با این هدف همراهی می‌بوده است. اگر اجازه هست برداشتی امروزی یا استنباطی پسامدرن بکنیم، شاید بتوانیم این بیت مثنوی را بر همین عقیده شاهد بیاوریم:

دورخ است آن خانه‌کان بی‌روزن است   اصل دین ای بنده روزن کردن است

چشم‌فرسا) با کوششی خستگی‌ناپذیر به انجام رساند. نتیجه این کار، کتاب حاضر است که در دست دارید.

مولانا: دیروز تا امروز، شرق تا غرب با فرض اینکه خوانندگان بیشتر آمریکایی خواهند بود نوشته شد، و با دو هدف طراحی شد. اول از همه بگویم که سه گفتن‌مان مخلف درباره مولانا در دو سه دهه اخیر به وجود آمده است: گفتن‌مان پژوهشی و دانشگاهی، گفتن‌مان عرفانی (یا به اصطلاح گفتن‌مان «صوفیان») و گفتن‌مان مردم‌پسند و تجارتمی. این سه گفتن‌مان، همزمان ولی جدای از همدیگر، هرکدام به راه خود ادامه می‌دهد. با نوشتن این کتاب، نخست خواستم این سه گفتن‌مان را تا حد امکان با هم پیوند زدم. شهرت و محبوبیت روزافزون مولانا در دهه ۱۹۹۰ قفسه کتاب‌فروشیها را از «ترجمه» اشعار مولوی (که اکثراً به دست افرادی که فارسی بلد نیستند انجام شده است)، مقدمه و شرح بر اندیشه‌های او، نوار، ویدئو و حتی کارتهای تبریک و غیره سرریز کرده بود. اگرچه این پدیده مولانا را به عموم معرفی کرده، سیل چنین آثاری نزدیک بود که او را به یک ستاره جهان موسیقی تجارتی یا جهان ورزش تبدیل کند. سرانجام این سیل تهدید می‌کرد که دانش عمیقی را که از مطالعه و تحقیق در متون فارسی درباره اندیشه و نوشته‌های او فراهم آمده بود، با خود ببرد و غرق کند.

دوم، با وجود اهمیت مولانا — که شاید محبوب‌ترین شاعر جهان اسلام، از بوسنی گرفته تا بنگال، باشد — و به رغم اعتراف جهانی به مرتبه‌ و الای‌ عرفانی او، باز هم زندگی‌نامه چنین شخصیتی تاریخی آن‌طور که باید و شاید برای ما روشن نبود. به نظر می‌رسید که با مطالعه دقیق در متون اصلی که در چهل سال اخیر برای نخستین بار به صورت انتقادی به چاپ رسیده (مثلاً تصحیح علمی دیوان کبیر و معارف بهاء‌الدین ولد، معارف برهان‌الدین ترمذی، مقالات شمس، مکتوبات مولانا و غیره) ممکن است زنگار افسانه و خرافات تا اندازه‌ای بیشتر از آئینه تاریخ زدوده شود تا چهره واقعی مولانا و نزدیکان و اطرافیانش را بهتر ببینیم. ضمناً می‌خواستم به خوانندگان غربی تأکید کنم که میراث خاص عرفان ایرانی و تفکر اسلامی در خراسان و آسیای صغیر قرن هفتم هجری / سیزدهم میلادی اساس و پایه افکار مولانا را تشکیل می‌داده و اینکه انگیزه تلاشهای او «متابعت پیغمبر» بوده است.

نوشتن این کتاب سالی چند طول کشید؛ البته بیشتر از بیست سال است که آشنایی سطلیمی‌ام با اشعار مولانا شروع شده است. قبل از اینکه دانشجو بشوم مقدار کمی از ابیات مولانا را به ترجمه انگلیسی خوانده بودم و بعد از سال ۱۹۷۹ که در دانشگاه برکلی در